

Леся Онишко

*кандидат історичних наук, заступник
директора з науково-експозиційної
роботи Національного музею
«Меморіал пам'яті жертв
голодоморів в Україні»*

У даній статті розглянуто зусилля жителів західноукраїнських земель, скеровані на організацію різносторонньої допомоги голодуючим УСРР, проаналізовано способи надання допомоги і розглянуто їх наслідки, які стали визначальними у ставленні українців до радянської системи.

Ключові слова: Голодомор, Західна Україна, Наддніпрянщина, Східна Галичина, УСРР, ОУН.

The article issues efforts of Ukrainians, lived in Western Ukraine, to organize a helping hand for starving population of the UkrSSR. Methods of providing help and its effects that were determinating the Ukrainian's attitude towards the Soviet system are analyzed.

Key word: Holodomor, Western Ukraine, Naddniproianschyna, Eastern Galicia, the UkrSRR, the OUN.

РЕАКЦІЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ НА ГОЛОДОМОР

Немає нічого захованого, що не виявляється, ні таємного, що воно не пізнається і не вийде наяв.

Лука, 8, 17

У листопаді 2008 р. на межі Тернопільської та Хмельницької областей було споруджено монумент, який символізує єдність українців у скорботі за мільйонами жертв Голодомору 1932—1933 рр. Пам'ятник має вигляд прикордонного стовпа з колючим дротом. Його прототип на березі Збруча в ті страшні роки розділяв Галичину, яка перебувала під владою Польщі і не зазнала терору голоду, з Великою Україною, яка входила до складу СРСР і потерпала від Голодомору у ці роки. До символічного стовпа прихилився сніп пшениці, перев'язаний вишитим рушником. Метою спорудження цього пам'ятника стала ідея вшанувати пам'ять жертв Голодомору, які намагалися вирватися з території УСРР і часто ставали мішенню для радянських прикордонників, і, водночас, підкреслити намагання мешканців Західної України допомогти своїм братам із Наддніпрянщини.

Українці, які мешкали на теренах колишньої УСРР, зуміли вижити у страхітливі роки Голодного Мору, зокрема, завдяки зусиллям людей, які проявили небайдужість до страждань ближніх своїх. Такими людьми були українці — громадяни Другої Речі Посполитої. Вони першими примусили світ заговорити про великий голод в Радянській Україні. З'ясуванню способів надання допомоги мешканцям Наддніпрянщини і присвячена ця стаття. Окрему увагу привернено до позиції ОУН і особисто Є. Коновальця стосовно Голодомору.

Голод 1932—1933 рр. в Україні став гуманітарною катастрофою світового масштабу. У центрі Європи, у країні, яку називали «житницею Європи», голодною смертю гинули мільйони українських селян — споконвічних носіїв українських звичаїв і традицій, десятки тисяч українських вчених, письменників, митців, учителів, священників, робітників. Першими свідками наслідків

терору голодом стали мешканці прикордонних районів сучасної Хмельницької та Чернівецької областей. Люди, яким вдалося перейти радянсько-польський або радянсько-румунський кордон, не могли не викликати співчуття. «Біженці ці, про котрих пишемо, виглядають як трупи, такі збідовані... прямо прикро на них дивитися»¹, — писали мешканці прикордонних районів Західної України до місцевих газет.

Інформація, яка надходила до українського населення Західної України, спонукала їх не залишитися осторонь страждань українців на Сході. Вони намагалися засновувати «допорогові комітети», виступали з акціями протестів, зверталися до різноманітних урядових, політичних, релігійних інституцій з вимогами запобігти фізичному винищенню наддніпрянців. «...Товариші! Протестуйте проти вивозу харчевих продуктів з Радянської України, якої населення голодує. Пятнуйте політику винищування голодом і терором українського населення, яку пляново проводить на Радянській Україні Радянська комуністична партія!»². «...Треба протидіяти тому, щоби в той час, коли у різних частинах світа населення не знає що робити з надміром збіжжя, мешканці Великої України і Кубані та інших частин Радянського Союзу масово гинули з голоду. Негайна поміч — це наказ людського почування і любови до ближнього»³.

Перші чутки про голод на Великій Україні сколихнули громадськість Західної України ще на початку 1932 р. Проте Й. Сталін та його оточення робили все для того, щоб приховати страшну правду. Лише після самогубства Миколи Хвильового 13 травня 1933 р. і Миколи Скрипника, який застрелився 7 липня 1933 р., став очевидним увесь трагізм ситуації, яка мала місце на території УСРР. Цю тезу підтверджує і Мілена Рудницька у своїй статті «Боротьба за правду про великий голод», що побачила світ в США у 1958 р.: «Щойно вістка про самогубство Скрипника стала для усіх доказом, що за Збручем твориться щось несамоовите, і власне ця вістка

¹ Папуга Я. *Західна Україна і Голодомор 1932–1933 років: морально-політична і матеріальна допомога постраждалим*. — Львів: Астролябія, 2008. — С. 113.

² *Українські соціалісти про лихоліття України. Відозва до «соціалістичних організацій усіх країн» // Діло. — 1933. — 13 вересня.*

³ *Організація допомоги голодуючим на Україні. Новий почин віденського кардинала // Діло. — 1933. — 23 жовтня.*

спонукала до активного виступу українську поцейбічну суспільність в обороні загроженого життя українського народу»⁴.

Допомогу наддніпрянцям з боку українців Західної України було організовано різними способами. Основною формою допомоги стало пересилання голодуючим грошей і посилок. Інформацію про потреби голодуючих можна було почерпнути з листів, які надходили з-за Збруча. Як правило, у таких зверненнях люди просили хоч якоїсь допомоги, бо «...нема сили, зовсім охляв, а є такі сусіди, що як сяде, то встати негоден»⁵. Спершу галичани й волиняни надсилали родичам переважно продукти, зважаючи на прохання. У Центральному державному історичному архіві України у Львові (далі — ЦДІА України у Львові) збереглися листи мешканця с. Андріївка Макіївського району, що на Донбасі, Василя Тимчука до свого брата Івана, який проживав у Турківському районі, з проханням надіслати продукти: «Я живу на старому місці. Але моє положення значно погіршало. Нічого не можна купити ... Діти хворіли, зараз виздоровіли, їсти хочуть, а нічого їм дати. Не платять вже три місяці. Прохаю Вас вишліть мені пакунок 5 кіло (більше не можна: сала, або рижу, або муки.) Не відкажіть, бо загрозливий стан. Я дістав вже туберкульоз, боюсь за дітей...»⁶.

Листи, які надходили з УСРР, друкувалися у західноукраїнській пресі, щоб проілюструвати становище, у якому перебували наддніпрянці. Водночас, ці листи дозволяють простежити, як змінювалася ситуація з отриманням цієї допомоги. Часто у листах зазначалося, що офіційна радянська влада перешкоджала голодуючим отримувати продовольчі посилки. Якщо, наприклад, Василь Тимчук у лютому 1932 р. просив надсилати продукти і запевняв, що зможе за них заплатити, то уже через кілька місяців він писав, щоб таких посилок йому не відправляли: «Тепер не висилайте»⁷.

З початком 1933 р. зросла кількість випадків повернення державними органами СРСР продовольчих посилок назад. Натомість було дозволено пересилати гроші для мешканців УСРР. У липні

⁴ Рудницька М. *Боротьба за правду про великий голод* // Мілена Рудницька: статті, листи, документи / Упор. М. Дядюк М. — Львів, 1998. — С. 405—406.

⁵ *Країна нужди і голодівки... Лист з Світської України* // Діло. — 1933. — 5 травня.

⁶ *Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДІА України у Львові).* — Ф. 359. — Оп. 1. — Спр. 442. — Арк. 1.

⁷ *Там само.* — Арк. 4.

1932 р. у західноукраїнській пресі з'явилася інформація щодо існування двох установ, через які гарантовано можна пересилати гроші. А саме: Торгсін (торгівля з іноземцями) і приватна фірма у Варшаві. В обох закладах курси валют були у кілька разів заниженими. Так, якщо на ринку 1 долар коштував 5 рублів, то у радянських установах 1 долар продавали за 2 рублі⁸.

Ще однією формою допомоги став своєрідний «викуп» родичів з Великої України. В кінці 1932 р. «Інтурист» оголосив, що громадяни ССРСР зможуть виїхати до родичів, якщо останні погодяться заплатити за переїзд. На отримання дозволу на переселення робітника потрібно було витратити 250 доларів, а на представника інтелігенції — 500 доларів. До лютого 1933 р. можливістю виїхати за кордон скористалося 124 громадяни⁹.

Важливою формою допомоги була підтримка біженців з Великої України. Чимало людей намагалося прорватися через радянсько-польський і радянсько-румунський кордони. Виснаженими людьми, які дивом вирвалися з ССРСР, намагалися заопікуватися спершу офіційні польські і румунські уряди. Маючи дипломатичні стосунки з Москвою, вони не хотіли створювати напруги у відносинах з ССРСР через українську проблему. Тому траплялося, що біженців через певний період румунські та польські прикордонні власті відправляли назад. Аби запобігти цьому, у Бухаресті був створений спеціальний «Громадсько-допомоговий комітет української еміграції в Румунії», який і заопікувався біженцями. Правово-політичним захистом втікачів до Польщі займалися допомогові комітети Східної Галичини. Вони зустрічалися з представниками польської влади і домагалися статусу політичних емігрантів для втікачів.

Повідомлення про біженців зі Сходу часто з'являлися у західноукраїнській пресі. Зокрема, у газеті «Діло» було вміщено статтю про плечистого чоловіка, який зайшов до офісу Народної Організації у Львові з проханням допомоги йому. Втікачем з Великої України був колишній член Української галицької армії (УГА). Наступного дня він зустрівся з членами товариства «Воля»: «Його

⁸ Країна нужди і голодівки: лист з Світської України // Діло. — 1933. — 5 травня.

⁹ Пануга Я. Західна Україна і Голодомор 1932–1933 років: морально-політична і матеріальна допомога постраждалим. — Львів: Астролябія, 2008. — С. 113.

розповідь про пережиту біду робила гнітюче вражіння. Після виступу робітник С. Грициняк вручив йому 5 злотих, Г. Андрієць теж 5 злотих і численні інші робітники клали свої гроші допомоги, а М.Матвіїв — робітник взяв його ночувати додому»¹⁰.

Найактивніше намагалися організувати допомогу біженцям представники Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО). Зокрема, член Української парламентської репрезентації Степан Баран 15 травня 1933 р. зустрівся з тернопільським воєводою з приводу перебування біженців на території Другої Речі Посполитої. В ході зустрічі депутат сейму від УНДО отримав запевнення в тому, що мешканців Радянської України, які зуміли перейти кордон, не будуть повертати в СРСР¹¹.

Головним же завданням мешканців Західної України була не підтримка втікачів, а порятунок мільйонів голодуючих на теренах УСРР. Щоб організувати дієвішу допомогу, численні громадські українські організації, зокрема, УНДО, «Просвіта», ОУН, «Союз українок», «Рідна школа», спілки кооперативів та інші намагалися реалізувати різноманітні плани порятунку голодуючих.

Члени спілки кооперативів, зокрема, організували збір зерна для мешканців Великої України. Кожен господар-хлібороб — член кооперативу — підписував декларацію про те, що по своїй спроможності надасть для голодуючих певну кількість зерна. При підрахунку декларацій з'ясувалося, що галицькі селяни зібрали близько одного мільйона центнерів зерна. Представники спілки кооперацій звернулися до радянського консульства у Львові з проханням надіслати зерно громадянам УСРР. Однак консул відповів, що Москва категорично відмовляється від цієї допомоги¹².

16 липня 1933 р. представники Української парламентської репрезентації організували нараду діячів місцевих установ з метою розглянути катастрофічне становище Наддніпрянщини. Речники різних товариств, які були присутніми на зборах, висловилися за необхідність організувати комісію, яка мала створити комітет допомоги потерпілим. Наслідком цієї ініціативи стало утворення

¹⁰ *Не погасне біль голодомору.* — Тернопіль: Новий колір, 2007. — С. 35—36.

¹¹ *Пануга Я. Західна Україна і Голодомор 1932—1933 років: морально-політична і матеріальна допомога постраждалим.* — Львів: Астролябія, 2008. — С. 116.

¹² *Не погасне біль голодомору.* — Тернопіль: Новий колір, 2007. — С. 38.

Українського громадського комітету рятунку України (УГКРУ). Його очолив лідер УНДО Дмитро Левицький, а Діловий комітет УГКРУ очолив редактор «Діла» Василь Мудрий. З метою заручитися підтримкою чисельної української діаспори, УГКРУ були організовані в інших країнах, зокрема в Чехословаччині, Румунії та інших. Після обговорення існуючої проблеми було прийняте рішення залучити до акції порятунку населення УСРР іноземні аполітичні організації, які не вели антикомуністичної пропаганди.

На цю роль найбільше надавався Міжнародний Червоний Хрест. Однак ця організація не була зацікавлена у вирішенні питання про порятунок потерпілих. У листі голови Секретаріату швейцарського Червоного Хреста, пана Е. Клузо до генерального секретаря Червоного Хреста Австрії, доктора Штайнера, було відверто заявлено про неможливість організувати допомогу голодуючим СРСР з огляду на те, що немає на це дозволу з боку радянського уряду. У листі, зокрема, йшлося: «Таким чином, Міжнародний Червоний Хрест залишається в розпорядженні осіб та окремих спільнот, які забажають надіслати індивідуальну допомогу у СРСР, але жодним чином не розглядатиме можливість проведення всезагальної акції допомоги. З приводу повернення грошей, наданих Міжнародному Червоному Хресту певними особами, можна звертатись за адресою: Женева, вул. Лозанни, 122. Просимо Вас розглядати цей лист як особистий і уникати його оприлюднення будь-де»¹³.

Не залишилися осторонь проблеми Голодного моря представники праворадикального руху, найбільшим виразником якого була Організація Українських Націоналістів (ОУН). Катастрофічну ситуацію в УСРР було розглянуто на Берлінській конференції в червні 1933 р. Учасниками конференції були члени Проводу українських націоналістів (ПУН) на чолі з Є. Коновальцем, члени Краєвої езекутиви ОУН на західноукраїнських землях, представники ОУН у Литві і Данцігу. Робота конференції проходила у чотирьох секціях — організаційній, ідейно-програмовій, політичній і військовій¹⁴.

З червня 1933 р. в ході обговорення політичної ситуації в СРСР учасники конференції прийняли постанову виконати замах на

¹³ Archives centrales de la Internationale Croix-Rouge. — Doc. 203.

¹⁴ Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках. — Львів, 2010. — С. 151–152.

представника консульства ССРСР у Львові. Слід зазначити, що пропозицію організувати політичне вбивство висунула Крайова ексекутивна ОУН¹⁵. Представники ПУНу, які, переважно, перебували закордоном, намагалися активно підтримувати легальні антирадянські акції, що були організовані українцями на міжнародній арені. Провід ОУН сприяв поширенню інформації про Голодомор, нестерпне становище мешканців УСРР, намагаючись у цьому питанні співпрацювати з УГКРУ. Голова ПУНу Євген Коновалець, зокрема, вважав, що трагедія УСРР має стати об'єднавчим фактором для всіх українців, незалежно від місця їх проживання¹⁶. Це зазначив у своєму щоденнику і Євген Бачина-Бачинський, який у 1930 рр. проживав на хуторі поблизу Женеви і певний час тісно спілкувався з Є. Коновальцем. Він писав: «...Дійсно, всі галичани з Коновальцем, але сам він з наддніпрянцями. Завжди каже, що здобудемо тоді незалежність, коли Київ буде наш і політично, і демографічно»¹⁷.

Відданість полковника Є. Коновальця українській справі відзначила і Мілена Рудницька. Вона цінувала його як людину, «яка дуже добре була зорієнтована в справах міжнародної політики, зокрема, в усьому, що діялось на терені Ліги Націй. ... І, як провідник революційного табору, тримався від неї здалека, проте він пособляв усякій політичній акції на користь української справи, хто б її не провадив, і завжди готов був допомогти своїми порадами і своїми зв'язками»¹⁸.

Рішення проводу ОУН здійснити замах на радянського консула засвідчило прагнення очільників ОУН шляхом терору привернути увагу світової громадськості до ситуації в УСРР. Це, зокрема, засвідчують звіти польської таємної служби. Влітку 1933 р. в колах польських спецслужб говорилося про заплановану ОУН акцію, спрямовану як проти Польщі, так і проти ССРСР.

¹⁵ Мірчук П. Нарис історії ОУН. — Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк, 1968. — Т. 1. — С. 337.

¹⁶ Папуга Я. Західна Україна і Голодомор 1932—1933 років: морально-політична і матеріальна допомога постраждалим. — Львів: Астролябія, 2008. — С. 71.

¹⁷ Життя і смерть полковника Коновальця. — Львів: «Червона калина», 1993. — С. 149.

¹⁸ Рудницька М. Боротьба за правду про великий голод // Мілена Рудницька: статті, листи, документи / Упор. М. Дядюк. — Львів, 1998. — С. 410—411.

Заклик ОУН дієвіше боротися з большевицьким режимом, та й загалом з політикою Москви був опублікований у «Бюлетені Крайової Екзекутиви на Західно-Українських Землях». У 7—8 числі цього видання обґрунтовувалася теза, що усі лиха, зокрема, і великий голод, які переживала Україна, є наслідком її підневільного становища: «...Жахливий голод на Україні. Він є наслідком поневолення України, як загалом усі лиха, що навіщують українські землі... Українська нація боротися мусить не тільки з большевицьким режимом, а й взагалі з Москвою... Це тямити мусить уся Україна, зокрема на Східних Землях»¹⁹.

Запланований на осінь замах на радянського консула мав не лише привернути увагу світової громадськості до трагедії громадян УСРР, а й продемонструвати ставлення ОУН до Голодомору. Згодом, на Львівському процесі Степан Бандера як голова КЕ ОУН і безпосередній організатор замаху на представника радянського посольства підтвердив цей факт²⁰. Він також визнав, що особисто віддав наказ Миколі Лемикові виконати атентат і «подав йому мотиви і інструкції»²¹.

М. Лемик був студентом першого курсу Львівського університету. Його кандидатуру С. Бандера затвердив в кінці літа 1933 р. Він особисто зустрічався з М. Лемиком і вважав, що ця молода людина здатна вчинити подібний акт на знак протесту проти терору голодом.

Для успішного виконання замаху керівник розвідувально-бойової референтури ОУН Роман Мигаль організував у серпні 1933 р. докладно стеження за посольством ССРСР. У цьому йому допомагали членкині дівочої бойово-розвідувальної п'ятірки під керівництвом Марії Кос. До складу п'ятірки входили також Віра Свенціцька, Катерина Зарицька, Дарія Гнатківська і Галина Нездзецька²². Інформацію про особливості режиму роботи радянського консульства і навіть план розташування приміщень, Р. Мигаль

¹⁹ ЦДІА України у Львові. — Ф. 309. — Оп. 1. — Спр. 2619. — Арк. 47.

²⁰ Великий процес ОУН у Львові // Діло. — 1936. — 6 червня.

²¹ Мірчук П. Нарис історії ОУН. — Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк, 1968. — Т. 1. — С. 337.

²² Онишко Л. «Нам сонце всміхалось крізь ржавії ґрати...». Катерина Зарицька в Українському національно-визвольному русі. — Торонто; Львів: Вид-во «Літопис УПА», 2007. — С. 71.

через бойового референта КЕ Богдана Підгайного передав С. Бандері, який, своєю чергою, використав її для інструктажу М. Лемика²³.

21 жовтня 1933 р. близько 11.30 М. Лемик увійшов до радянського консульства у Львові. Незабаром там пролунали три постріли. Два з них були випущені в Олексія Майлова. Вбивство службовця консульства набуло великого розголосу. Тодішня українська преса описувала деталі замаху, схвально відгукуючись про його виконавця. Така однотайність серед української громадськості свідчила про адекватне сприйняття радикальних методів ОУН у справі помсти Москві за трагедію по той бік Збруча²⁴.

Ціль, яку переслідувала ОУН, організовуючи політичне вбивство, було досягнуто. Світова громадськість стала пильніше придивлятися до подій на території УСРР. Вбивство представника комуністичного режиму О. Майлова донині вважається найсміливішим актом протесту проти людинобивчої політики «Кремля». І у цьому контексті хочеться заперечити тезі А. Дуди, викладеній у статті «Геноцидно модифіковані» про те, що теракт бойовика ОУН проти працівника консульства у Львові був невдалим²⁵. Адже радикальний виступ КЕ ОУН спонукав інші громадській й політичні сили рішучіше встати на захист українців Наддніпрянщини.

Активнішими стали форми тиску на міжнародну громадськість. Українці, які проживали поза межами УСРР, вдавалися до масових акцій протесту, надсилали спільні петиції до Ліги Націй з вимогами допомоги голодуючим українцям, щоб зупинити терор голодом, зверталися до представників радянського уряду з пропозиціями прийняти продовольчу допомогу тощо. Однією з масових акцій протесту став День всенациональної жалоби і протесту, запланований на 29 жовтня 1933 р. Важливу роль в організації цього заходу відіграв виступ українського єпископату, який оприлюднив звернення до всіх людей доброї волі. У цьому комунікаті Митрополит Андрей Шептицький разом з іншими церковними діячами закликав «усіх християн світу, усіх віруючих у Бога, при-

²³ Мірчук П. *Нарис історії ОУН*. — Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк, 1968. — Т. 1. — С. 338.

²⁴ Папуга Я. *Західна Україна і Голодомор 1932—1933 років: морально-політична і матеріальна допомога постраждалим*. — Львів: Астролябія, 2008. — С. 81.

²⁵ Дуда А. *Геноцидно модифіковані // Тиждень*. — 2001. — 19 травня. — С. 49.

лучитися до цього голосу протесту та болю і розповсюдити його в якнайдальші країни світу»²⁶.

Проведені українцями масові протести стали своєрідною прелюдією до акції на найвищому політичному рівні. Йдеться про спроби членів УГКРУ привернути увагу країн — членів Ліги Націй до катастрофи УСРР²⁷. Восени 1933 р. завдяки зусиллям широкої громадськості українська делегація домоглася розгляду справи про голод в УСРР на засіданні Ради Ліги Націй, яке відбулося 29 вересня 1933 р. І хоча Президент Ради Ліги Націй, прем'єр-міністр Норвегії Йохан Людвіг Мовінкел доклав чимало зусиль, щоб допомогти голодуючим, більшість членів Ради вважала, що справа допомоги Радянській Україні не входить до сфери компетенції Ради Ліги Націй. Як слушно зауважила Мілена Рудницька, «...Ліга Націй, під претекстом процесуальних перешкод, попилатівськи обмила свої руки. Все ж трагедія українського народу була, бодай протягом одного засідання, в центрі уваги офіційного міжнародного світу»²⁸.

Незважаючи на потуги, які були ініційовані громадськими і політичними колами Західної України, реальна допомога голодуючим мешканцям УСРР була мізерною, якщо порівнювати її з тими втратами, яких зазнала Україна першої половини 1930-х рр. (Хоча надіслані родичам і знайомим посилки та гроші врятували життя тисячам постраждалих). Проте варто брати до уваги не лише матеріальну сторону. Важливо звернути увагу на моральний аспект справи. Адже організовані допомогіві комітети, акції протестів і навіть вбивство представника комуністичного режиму відіграли важливу роль в усвідомленні єдності між українцями Сходу і Заходу.

Другим важливим здобутком є розуміння важливості виступати єдиним фронтом. Недаремно дослідник Михайло Марунчак вважав 1933 рік «соборницьким роком в історії українського народу»²⁹. Адже лише спільні зусилля різноманітних політичних і про-

²⁶ Україна у передсмертних судорогах // *Мета*. — 1933. — 30 липня.

²⁷ Рудницька М. *Боротьба за правду про великий голод* // Мілена Рудницька: статті, листи, документи / Упор. М. Дядюк. — Львів, 1998. — С. 409.

²⁸ Там само. — С. 429.

²⁹ Марунчак М. *Нація в боротьбі за своє існування: 1932–1933 в Україні і діаспорі*. — Вінніпег, 1985. — С. 70.

мадських діячів Східної Галичини і Волині дозволили їм поширити інформацію про голод на найвищому міжнародному рівні. Своїми спільними акціями вони продемонстрували здатність українців до самоорганізації і їхнє прагнення до побудови громадянського суспільства.

Окрім цього слід зазначити, що події на Наддніпрянській Україні вплинули на сприйняття марксистсько-большевицьких ідей мешканцями Західної України. Жажливі деталі про наслідки Голодного мору змусили західних українців відмовитися від популярних в 1920-х рр. комуністичних поглядів. Натомість більшої прихильності набули націоналістичні переконання. Підтвердженням цій тезі може служити самогубство секретаря консульства СРСР у Львові Миколи Стронського. На початку серпня 1933 р. колишній сотник Українських січових стрільців (УСС) покінчив життя самогубством на знак протесту проти трагічних подій на Великій Україні³⁰.

Другим підтвердженням цьому служать факти відмови відомих галицьких вчених від гонорарів, які надходили їм від уряду Радянської України як членам ВУАН УСРР. Йдеться, зокрема, про Василя Щурата, Михайла Возняка, Філарета Колесу, Кирила Студинського. Вони одностайно відмовилися від грошей, засвідчивши у такий спосіб солідарність з українцями Наддніпрянщини.

Факти про Голодомор і спрямовані на захист громадян Радянської України заходи сформували у переважної більшості населення Західної України стійке неприйняття радянської влади. Подальший розвиток історичних подій демонструє розгортання українського національно-визвольного руху, головною метою якого стала боротьба з поневолювачами України, зокрема, з радянщиною і усім, що її уособлює.

³⁰ *Новий час*. — 1933. — 5 серпня.